

Jernalder: De første fyrstefamilier

Fra 2. årh. e.Kr. gik det mægtige Romerrige langsomt sin undergang i møde. Riget faldt definitivt sammen, da germanske stammer kort efter år 395 løb den vestlige del af riget over ende.

Krig blev også en del af hverdagen i de nordiske samfund. Efter ca. år 200 blev der over det meste af Nordeuropa gennemført en omstrukturering af det gamle stammesamfund. Det indebar en omfordeling og intensivering af udnyttelsen af jorden. Der skete nu en teknologisk og samfundsmæssig udvikling, som ikke var set tidligere. Husene,

gårdene og landsbyerne ændrede karakter med flere funktioner og fik en større produktivitet.

Man begyndte at få overskudsproduktion i landbruget og kunne beskatte både jorden og producenterne. Det frigjorde en større del af befolkningen til håndværksproduktion og krigstjeneste. Rigdommen blev samlet på færre og ekstremt rige familier med langtrækkende internationale kontakter. De første fyrstefamilier voksede frem som både politiske og religiøse ledere af større regioner.

Iron Age: The first princely families

From the 2nd century AD the mighty Roman Empire went into slow decline. It fell finally to Germanic tribes, who invaded its western provinces shortly after 395 AD.

War also became part of everyday life in the Scandinavian countries. After around 200 AD, over much of Northern Europe, the old tribal societies were restructured, which entailed redistribution and intensified working of the land. Societies now underwent unprecedented advances in technology and social development. Houses, farms and villages

changed beyond recognition, with extended functions and increased productivity.

As farming began to produce surpluses, it was now possible to tax both the land and those who worked it. This released a large section of the population to work in skilled trades and serve in wars. Wealth was amassed by fewer and extremely rich families with wide-ranging international contacts. The first royal families emerged as both political and religious leaders of extended regions.

Eisenzeit: Die ersten Fürstenfamilien

Nach dem II. Jahrhundert n. Chr. ging das mächtige Römische Reich langsam seinem Untergang entgegen. Das Reich zerfiel endgültig, als germanische Stämme kurz nach 395 den westlichen Teil des ehemals so mächtigen Römischen Reichs überrannten.

Nach etwa 200 wurden im Großteil Nordeuropas die alten Stammesverbände umstrukturiert, einhergehend mit einer Neuverteilung und Intensivierung der Bodennutzung. Es folgte nun eine ungeahnte technologische und gesellschaftliche Entwicklung. Häuser, Höfe und

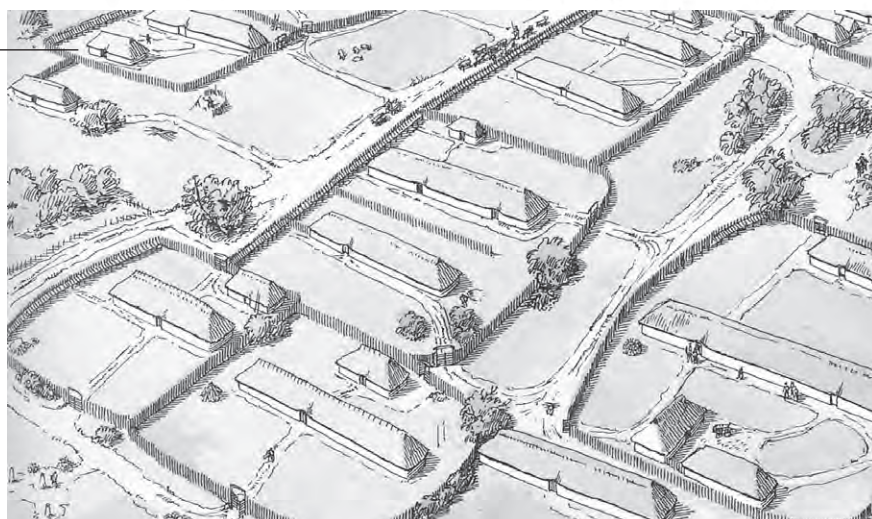
Dörfer änderten ihren Charakter, da sie mehrere Funktionen übernahmen. Gleichzeitig stieg die Produktivität.

Die Landwirtschaft erzielte allmählich Überschüsse. Ein größerer Teil der Bevölkerung konnte für Handwerksproduktion und Kriegsdienst freigestellt werden. Der Reichtum häufte sich bei wenigen, extrem reichen Familien mit weit reichenden internationalen Verbindungen an. Die ersten Fürstenfamilien wuchsen als politische und religiöse Führer größerer Regionen heran.

Veje ind til hver mark var nødvendige for dyrkningen og for udkørsel af gødning. Samme vej blev høsten kørt tilbage til hver gård. Man kørte efter afgrøder, tørv og tømmer. Dyrene blev drevet ad vejen, når de skulle flyttes til andre folde og græsmarker.

I jernalderen opstår de første egentlige landsbyer. Der er tale om store og velbyggede huse, ofte med plads til opstaldede husdyr i den ene ende. Især i Jylland ser man store bebyggelser med op til 15-20 gårde samlet i et fællesskab.

Alliancer med de germanske stammer syd for Østersøen førte også til kontakter til det romerske rige. Kontakterne betød, at eksotiske luksusvarer og ny teknologi inden for bl.a. landbrug og krigskunst kom til landet.

2000-ÅRIG VEJ

Ingen andre steder i Danmark kan man gå ad en vej, der er 2000 år gammel. Ned gennem den østlige del af heden snor jernaldervejen sig. Markernes volde er bygget sammen med vejen. Her kørte bønderne og her drev de kreaturerne. Gå en tur ad vejen og ud på de gamle marker.

NYE GUDER

Omkr. 500 e.Kr. dukker de første vidnesbyrd om en særlig germansk gudekreds frem. Guldbrakteaten fra 5. årh. gengiver myten om Odins søn Balder, der myrdes med en pil af mistelten.

*Jeg så Balder,
blodig Guddom,
Odins Barns
skjulte Skæbne.
Jeg så vokse
højt på Volden
tynd og yndig
Mistelten.
Hød traf med Buen,
Træet var Pilen,
som mig syntes
sorgbevinget.*

Vølvens Spådom

FÅ MERE VIDEN:

Besøg Dejbjerg Jernalder eller nogle af de mange andre museer i nærheden levendehistorie.dk

kulturarv.dk/danmarks-oldtidilandskabet
1001fortaellinger.dk
1001stories.dk
natmus.dk/sw4509.asp

MARKER I SYSTEM

Jernalderbønderne i Nordeuropa inddelte deres dyrkede land i firkantede marker. I lavlandet havde markerne skelvolde af jord og i klippeegnene havde de skel af opstablede sten.

TIDSLINJE

Landskabets erindring

Heden ligger med en storslået udsigt mod Ringkøbing Fjord og mod klitterne langs Vesterhavet. Højden over havet er 75 m.

Øster Lem Hede er blandt de største områder med bevarede jernaldermarker i Danmark. En stor del af markerne blev fredet i 1935 af læge Toft fra Lem. Arkæologen Gudmund Hatt opmålte kort efter skelvoldene omkring markerne og foretog udgravninger. Siden har hollandske og danske arkæologer foretaget flere undersøgelser.

Jernalderens befolkning har haft opdyrket et område på mindst 3 km². De har boet tæt ved markerne. I det nordvestlige hjørne af det fredede område er fundet hustomter fra den første dyrkningstid.

Ved at gå ud på området opdager man efterhånden skelvoldene som lave forhøjninger. Mange steder hjælper udbredelse af lyng og græs til at se sporene.

Reflections on a landscape

The heath offers a magnificent view of Ringkøbing Fjord and across towards the sand dunes alongside the North Sea. It is 75 m above sea level.

Øster Lem Heath is among the largest areas of preserved Iron Age fields in Denmark. A major part of the fields was protected in 1935. Shortly afterwards, archaeologist Gudmund Hatt mapped the area and boundaries around the fields and carried out excavations. Dutch and Danish archaeologists have since conducted more investigations.

Iron-Age people cultivated an area of at least 3 sq km. Sites of houses from the earliest farming time have been found in the northwestern corner of the protected area.

Explore the area and you will find low ridges forming field boundaries. In many places, the spread of heather and grass provides clues for tracing the lines.

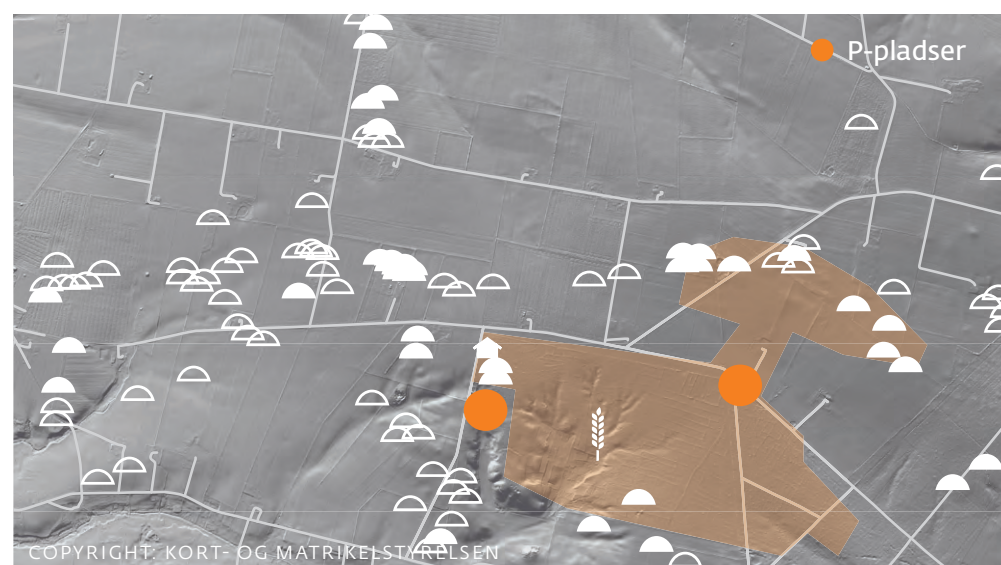
Das Gedächtnis der Landschaft

Von der Heide aus hat man einen grandiosen Blick auf den Ringkøbing Fjord und der Nordsee.

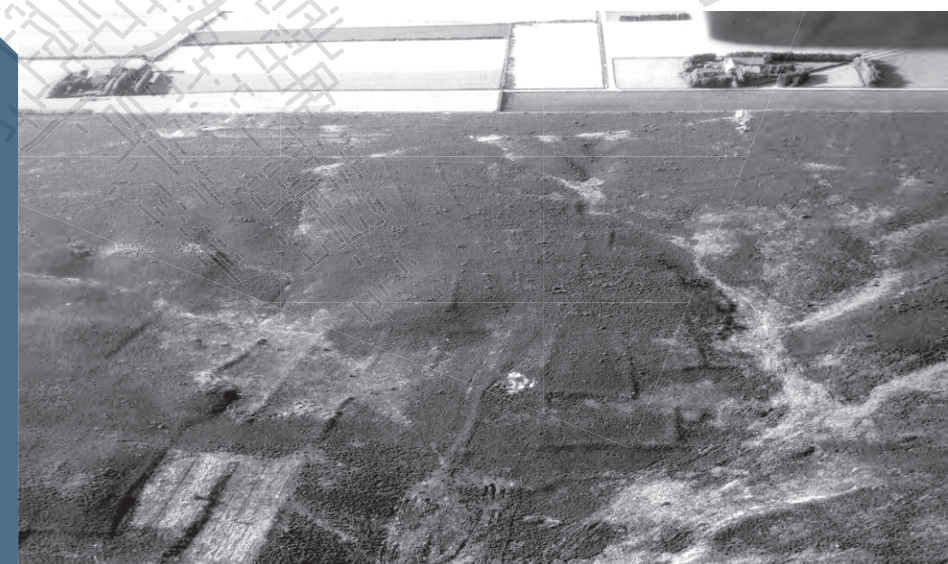
Øster Lem Hede zählt zu den größten Gebieten mit erhalten gebliebenen eisenzeitlichen Feldern in Dänemark. Dr. Toft sorgte 1935 dafür, dass sie unter Denkmalschutz gestellt wurden. Der Archäologe Gudmund Hatt vermaß wenig später die Feldern und führte Ausgrabungen durch. Seither haben holländische und dänische Archäologen weitere Untersuchungen vorgenommen.

Die eisenzeitliche Bevölkerung hatte ein Gebiet von mindestens 3 km² kultiviert. In der nordwestlichen Ecke des Gebiets wurden Spuren mehrerer Häuser aus der ersten Anbauperiode gefunden.

Bei einem Gang durch das Gebiet entdeckt man allmählich die Grenzwälle als niedrige Erhöhungen. An vielen Stellen sind die Spuren unter Gras und Heidekraut besser zu erkennen.

Markerne (🌾) breder sig over 3 km². De ligger, hvor to rækker af både synlige (🏠) og forsvundne (🏠) gravhøje mødes. Højværkerne ligger langs gamle færdselsruter. I udkanten af området er fundet en bebyggelse (🏠). Det brune område viser udbredelsen af synlige marker.

Markerne på heden og i plantagen er bevarede. Resten er jævnet ud og kun delvis synlige på fotos. Allerede i 1968 blev de fotograferet fra luften af den engelske arkæolog K. St. Joseph.

Jernalder marker

For godt 2000 år siden blev den dyrkbare jord ved Øster Lem inddelt i firkantede marker. Selv de stejle skråninger blev inddraget. Gennem mange århundreder fortsatte dyrkningen.

Langs skellene opstod efterhånden volde med henkastede sten, ukrudt og græstørv. Voldene blev derfor højere med tiden. Skellene er ofte blevet flyttet og nye områder er blevet inddraget til dyrkning. Måske var ikke alle områder i dyrkning, da markerne blev opgivet.

Hvert forår blev en del af markerne tilsået med korn, mens resten lå brak og blev brugt til græsning. Med til driften hørte at gøde markerne og holde dem fri for ukrudt.

Dyrkningen udpinte efterhånden området. Jernholdige lag opstod og lod ikke vand trænge ned. Markerne forsumpede og blev opgivet. Men brugen fortsatte som lynghede helt frem til nutiden.

Iron Age fields

A good 2000 years ago, the fertile soil near Øster Lem was divided into square fields. Even the steep slopes were farmed – for many centuries.

Over time, heaps of stones, weeds and grass turf were discarded, piling up as boundaries between the fields. These ridges grew taller as time passed. The boundaries were often moved and new areas were farmed.

Every spring, some of the fields were sown with cereal crops while the rest lay fallow and were used for grazing. The process of farming also included fertilising and weeding the fields.

Gradually, farming stripped the nutrients from the soil in the area. Layers containing iron emerged and water could no longer seep away, which meant the fields became swampy and were deserted. However, they remain useful to this day as heather heath land.

Äcker aus der Eisenzeit

Vor gut 2000 Jahren wurde der kultivierbare Boden bei Øster Lem in viereckige Felder eingeteilt. Sogar die steilen Hänge wurden einbezogen.

An den Grenzen entstanden nach und nach Wälle aus aufgelesenen Steinen, Unkraut und Gras. Die Wälle wurden daher mit der Zeit immer höher. Die Grenzen wurden oft verlegt, und neue Flächen wurden urbar gemacht.

In jedem Frühjahr wurde ein Teil der Äcker mit Getreide eingesät, während der Rest brachlag oder vom Vieh begrast wurde. Zur Bewirtschaftung gehörte auch, den Boden zu düngen und von Unkraut freizuhalten.

Der Anbau zehrte den Boden nach und nach aus. Es entstanden eisenhaltige Schichten, die kein Wasser durchließen. Die Äcker versumpften und wurden aufgegeben. Die Nutzung der Erikaheide ging jedoch bis in die Gegenwart weiter.

Øster Lem Hede var opdelt i hundredevis af marker. Mange er omkring 30 m brede, andre er kun 10 m. De smalle kan være meget lange. Alle marker var dog ikke i brug samtidigt.

Markerne er udlagt ved at sigte linjer. Gravhøje kunne bruges som faste punkter. Skellene er udmålt med skridt, målepind eller måske lange reb med knuder. Opdyrkningen begyndte 500-700 år f.Kr.

Dyrkningen i jernalderen ophørte, da markerne blev udpinte og vandlidende. Området sprang i hede. Der blev nu gravet lyngtørv til gødning, diger og brændsel, helt frem til 1900-tallet.

Vej gennem jernalder marker

For godt 2000 år siden blev den dyrkbare jord ved Øster Lem inddelt i firkantede marker.

Langs skellene opstod efterhånden volde med henkastede sten, ukrudt og græstørv. Hvert forår blev en del af markerne tilsået med korn, mens resten lå brak og blev brugt til græsning.

Der hører også en vej til jernalderbedriften. Vejen går gennem markerne med retning mod gravhøje mod nord og syd. Vejen kan være svær at se ude i heden. Men lyng og græs gror forskelligt på kørebane og på digerne langs vejen. Man kan mærke diger og vejbane, når man går her.

Da markerne bliver opgivet, blev køreruten stadig brugt. Nu sker det henover skelvoldene langs den gamle vej. På dette tidspunkt er markerne blevet sumpede, og derfor må man ofte tilkøre nye spor.

A drove-way through the Iron Age fields

A good 2000 years ago, the fertile soil near Øster Lem was divided into square fields.

Over time, heaps of stones, weeds and grass turf were discarded, piling up to form boundaries beside the fields. Every spring, some of the fields were sown with cereal crops while the rest lay fallow and were used for grazing.

A road also belongs to the Iron Age farming. It picks its way through the fields towards burial mounds to the north and the south. The road can be difficult to see out on the heath. But heather and grass grow differently on the road and on the dikes beside it. If you pay attention, you can feel the dikes and road under the soles of your shoes.

The route was still used for transport purposes when the fields were abandoned. It crossed the boundaries alongside the ancient road.

Weg durch eisenzeitliche Felder

Vor gut 2000 Jahren wurde der kultivierbare Boden bei Øster Lem in viereckige Felder eingeteilt.

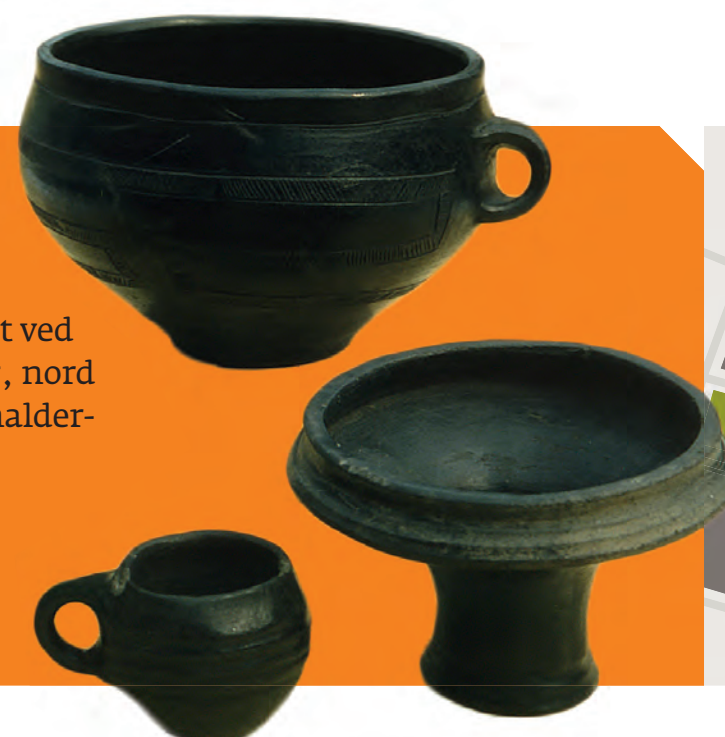
An den Grenzen entstanden nach und nach Wälle aus aufgegebenen Steinen, Unkraut und Gras. In jedem Frühjahr wurde ein Teil der Äcker mit Getreide eingesät, während der Rest brachlag oder vom Vieh begrast wurde.

Zur eisenzeitlichen Bewirtschaftung gehörte auch ein Weg. Der Weg führt durch die Felder in Richtung auf Grabhügel im Norden und Süden. Er ist in der Heide nur schwer zu erkennen. Heidekraut und Gras wachsen jedoch unterschiedlich auf der Fahrbahn und auf den Wällen am Wegesrand. Wälle und Fahrbahn sind beim Gehen auszumachen.

Als die Äcker aufgegeben wurden, wurde der Fahrweg weiter benutzt. Nun verlief der Verkehr über die Grenzwälle entlang dem alten Weg.

Jernaldervejen snor sig ned gennem skellene. Mod nord fører den op til en gravplads fra markerens tid.

Lerkar fra grav fra det første århundrede e.Kr. Graven er fundet ved gården Højvang, nord for heden, i jernaldervejens retning.

Hvert år blev nogle marker gødet, tilsået og høstet, mens andre lå i brak og græsning. Næste år blev brakmarker så dyrket, mens sidste års marker fik hvile. Græssende husdyr tilførte lidt gødning.

■ Korn
■ Græsning og brak

Bøndernes boliger

Tæt ved markerne opdagede arkæologerne i 1943 spor af tre hustomter fra markernes første tid. De var alle omkring 9 meter lange og 5 meter brede. Her boede 3 af de familier, der dyrkede markerne. Spor af flere gårde gemmer sig sikkert under lyngen og ude på nutidens dyrkede marker. Man mener, at omkring 10 gårde tilsammen drev hver sin del af markerne.

I stalden i hver gård stod husdyrene om vinteren. Blandt husdyrene var to stude, der skulle trække arden på markerne. Dyrenes gødning var af stor værdi og blev spredt på de marker, der var i dyrkning.

Hvad dyrkede de på markerne? Aftryk i lerkar fra husene stammer fra byg, havre, hirse, hør og andre dyrkede planter.

De beskedne huse og de uendelige marker med deres menneskeskabte skelvolde vidner om et hårdt liv for beboerne på gårdene.

Peasant housing

In 1943, close to the fields archaeologists discovered three sites of houses. They were all about 9 metres long and 5 metres wide. These were the homes of three families who farmed the fields. Traces of other farms are probably hidden under the heather and out in the fields that are farmed today. It is believed that about 10 farms worked together, each cultivating a part of the fields.

The farm animals were kept in stables during the winter, including two bullocks used to pull the ard across the fields. Animal droppings, were spread over the fields to enrich the soil.

What did they grow in the fields? Impressions in the pottery from the houses indicate barley, oats, millet, flax and other plants were grown.

The modest houses and vast fields with their man-made boundaries show the hard life of people on the farm.

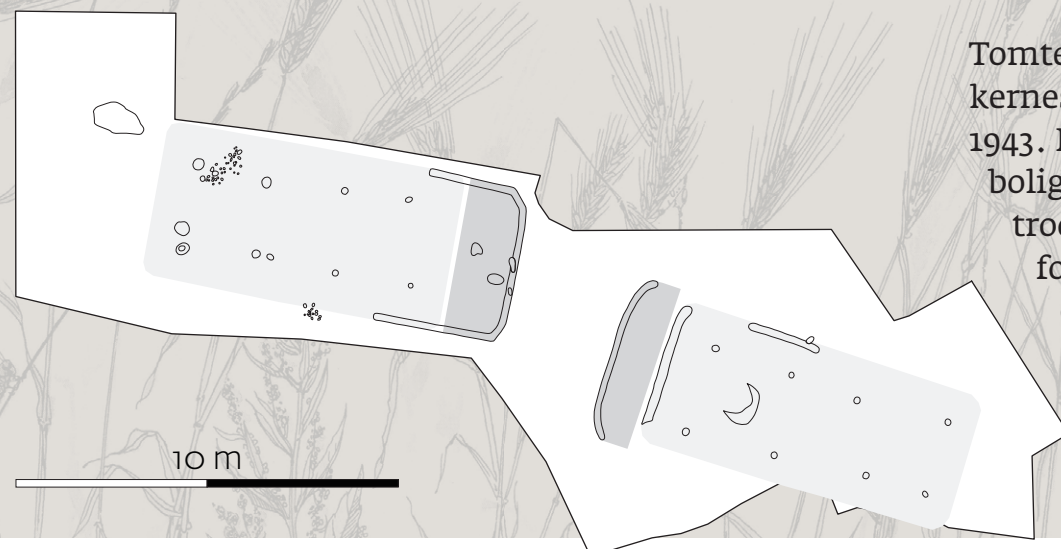
Die Wohnungen der Bauern

Unweit der Äcker entdeckten die Archäologen 1943 die Spuren von drei Häusern. Sie waren alle etwa 9 m lang und 5 m breit. Hier lebten drei der Familien, die die Äcker bestellten. Die Spuren weiterer Höfe sind sicher unter dem Heidekraut und den modernen Äckern verborgen. Man meint, dass insgesamt etwa 10 Höfe jeweils einen Teil der Äcker bewirtschafteten.

Im Stall jedes der Höfe standen im Winter die Haustiere, darunter zwei Ochsen, die den Hakenpflug auf den Äckern zogen. Der Dung der Tiere wurde auf den Feldern verstreut.

Was wurde auf den Äckern angebaut? Abdrücke in Tongefäßen aus den Häusern stammen von Gerste, Hafer, Hirse, Hanf und anderen Nutzpflanzen.

Die bescheidenen Häuser und die unendlichen Felder mit ihren von Menschen geschaffenen Grenzwällen zeugen vom harten Leben der Bewohner der Gehöfte.

Tomter af to huse fra markernes tid blev udgravet i 1943. Huset var en beskedn bolig for en familie. På trods af arv og ægteskab forsøgte man at undgå deling af jorden, der var familiens formue.

Egetræ er brugt til tagstolperne i husene. Vægge og gulv kunne bygges af mindre tømmer, ler, og sten. Taget var af lyng og revling måske. Ildstedet var stensat og lerbelt.

